

Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

(2020) Cilt 04, Sayı 08, s. 193-199

Çölün Ortasında Bir Vaha: Lanark^a

Kübra Mertel^b

Özet

Toplumlar açlık ve yoksulluk gibi sorunlarla başa çıkabilmek için birtakım çözümler bulmuştur. Ancak kapitalist toplumun bulmuş oldukları çözümler farkında olmadan onları kötülüğe ve bencillığe sürüklemiştir. Yeni Toplum Görüşü- Lanark Raporu, toplumda ortaya çıkan kötülüklerin üstesinden gelebilmek için uygulanması gereken ilke ve esaslardan oluşmaktadır. Robert Owen, bu ilke ve esasların temeline ise bireysel değil toplumsal mutluluğu yerleştirmiştir. Yazar, toplumsal mutluluğa ancak belli bir grubun üstünlüğüne dayanmayan toplumsal eşitlik ve adalet ile ulaşılabilirliğini ileri sürer. Bunu gerçekleştirebilmek için uygun ortamın toplumun eğitimi ile oluşturulabileceğini iddia eder. Çünkü eğitimsiz bir toplumda akılcı ve bilimsel düşüncenin gelişmesinin mümkün olmayacağını düşünür. Hatta eğitim ile birey karakterlerinin geliştirilerek akla ve bilime uygun olarak değişebileceğini savunmuştur. Bu kitap incelemesi, ilk olarak kapitalist düzenin ortaya çıkardığı özel mülkiyet, din ve burjuva aile yapısının toplumda yarattığı sorunları ve yazarın bu sorunlara karşı bulduğu çözümleri sunacaktır. Daha sonra, günümüz yönetim anlayışı ile geçmiş dönemdeki yönetim anlayışlarını kıyaslayarak benzerlik ve farklılıkları ortaya koyacaktır. Böylece, birey-toplum ilişkisini inceleyerek günümüzde hala var olan toplumsal ve ahlaki sorunların kaynağını göstermiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler

Robert Owen
Lanark Raporu
Yeni Toplum Görüşü
İnsan-Çevre İlişkisi
Yönetim Tarzı

^a Owen, R. (1995). Yeni Toplum Görüşü, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

^b Öğr. Gör., İstanbul Kültür Üniversitesi, SBE Yıldız Teknik Üniversitesi, SBE, İşletme Yönetimi Programında Prof.Dr. Esin Can tarafından yürütülen "Yönetim Alanında Yönlendirilmiş Okumalar" dersi kapsamında hazırlanmıştır. k.mertel@iku.edu.tr , ORCID: 0000-0003-2169-4489

An Oasis in The Middle of The Desert: Lanark

Abstract

Societies have come up with some solutions to deal with problems such as hunger and poverty. However, the solutions found by capitalist society unwittingly led them to evil and selfishness. A New View of Society –Report to the Country of Lanark consists of the methods and principles that must be applied in order to overcome the arisen evils in society. Robert Owen placed social happiness over individual happiness on the basis of these principles. The author argues that social happiness can only be achieved through social equality and justice that do not based on the superiority of a particular group. In order to achieve this, he claims that the appropriate environment can be created with the education of society. Because he thinks that rational and scientific thinking cannot be developed in an uneducated society. He even argued that with education, the characters of individuals can be developed and changed in accordance with reason and science. This book review firstly will present the problems in society created by the private property, religion, and bourgeois family structure created by the capitalism and the author's solutions to these problems. Later, it will reveal the similarities and differences by comparing management understanding today's and past. Thus, it will show the source of today's social and moral problems by examining the individual-society relations.

Keywords

Robert Owen
Lanark Report
A New View of Society
Human-Environment
Relationship
Management Style

GİRİŞ

Robert Owen, 14 Mayıs 1771 tarihinde Gal bölgesinde ufak bir kasabada dünyaya gelmiştir. Ailesi dōsemeci olan Owen, ailenin altıncı çocuğudur. Çok küçük yaşlarından itibaren okumaya ve yazmaya olan ilgisi etrafındakilerin özellikle de anne-babasının dikkatini çekerek 4 yaşında okula başlamıştır. Owen'ın yaşıtlarından hatta kendisinden daha üst sınıftaki öğrencilerden bile daha güçlü sorgulama becerisine ve farklı konularda okuma hevesine sahip olması öğretmenlerinin dikkatini çekmiştir. Owen, 10 yaşına geldikten sonra, okulun ve yaşadığı kasabanın zihinsel açıdan doyuramayacağını düşünerek, küçük yaşta tek başına Londra'ya yerleşmiş ve tezgahtar olarak çalışmaya başlamıştır. Owen, nereye giderse gitsin farkında olmadan yanında taşıdığı bir özelliğe sahiptir; okuma alışkanlığı. Dönem romanlarını ve İngiliz filozoflarının eserlerini yakından takip etmiştir. Londra'da bir dönem kaldıktan sonra, 16 yaşında Manchester'a taşınmış ve orada da kısa sürede adını duyurmuştur. Bir makine ustası ile anlaşarak, kendi geliştirmiş oldukları dokuma makinelerinin üretimini yapmaya başlamıştır. 18 yaşına geldiğinde, 40 kişinin çalıştığı bir

işletmenin patronu olmuş ve zamanla 500 kişilik personel ile İngiltere'nin en modern dokuma fabrikasının genel müdürü olmuştur. Çalışanlara akılcı yaklaşımı, işçilere o güne kadar verilmemiş hakların tanınması, yüksek ücretler vermesi ile fabrikada başarılı bir üretim gerçekleştirerek, 6 ay içerisinde Manchester'ın en büyük ve en başarılı fabrikası olmuştur. Owen'ın elde ettiği başarının sırrı teknolojiye değil, çalışanlarına davranış şekli ve yönetim felsefesi ile alakalıdır. Ve artık bu felsefeyi özgün bir modelde denemek istemektedir. Bu denemeyi yaparken amacı, yaşam ve üretim merkezi kurmak ve koşulları kendi belirleyerek oluşturduğu toplulukta düzeni sağlamaktır. Ve İskoçya'nın önde gelen ailelerinden birine mensup, aynı zamanda Glasgow Kraliyet Bankası'nın genel müdürü olan David Dale, kendisine ortaklık teklif etmiş ve Owen, New Lanark'a taşınarak iyi işletilmeyen, kötü yönetilen bir dokuma fabrikasının başına geçmiştir. (Usta, 2016).

Owen, mutlu bir toplum oluşturmak adına düşüncelerini New Lanark 'ta fabrikasında uygulayarak, bu düşüncelerinin ütopyik olmadığını, pratikte de uygulanabilir olduğunu savunmuştur. Lanark Projesinde, Owen sadece fabrika çalışanlarının değil o bölgede yaşayan tüm insanların hayatlarına dokunarak onları mutluluğa ulaştırmayı planlamıştır. Toplum; tembellik, yoksulluk, her türden ahlaki bozukluk içinde yaşıyordu ve herkes borçlu, hasta ve sefildi (Owen, 1995). Toplumu düzene sokmak için bir şey yapılması lazımdı. Owen, toplumu düzene sokmak, mutluluğa ulaştırmak adına yaptığı tüm reformları "A New View of Society" – "Yeni Toplum Görüşü" adlı eserinde derleyerek, okuyucular ile paylaşmıştır. Bu reformların amacı, düşük ücretle 16 saate kadar çalıştırılan işçilerin, çocuk yaştaki çalışanların, tek göz odada, çamur içinde yaşayan ailelerin, hastalıkla boğuşanların haklarını korumak, onları mutluluğa ulaştırmak ve topluma güven, düzen ve uyum getirmektir. Tabii ki tüm bu reformları gerçekleştirmek için öncelikle gerekli altyapının sağlanması gerekiyordu. Çünkü, Owen çalışanlara göre yabancıydı ve çalışanlar ona karşı önyargılıydı. Çalışanlar, yıllardır sahip oldukları alışkanlıkları değiştirmek istemiyor ve inanışlarından dolayı kimse kimseye güvenmiyor, birilerinin yapmış olduğu iyiliğin altında mutlaka başka bir şey aranıyordu. Ama Owen yılmadan reformlarını uygulamaya devam etti.

İlk reformlar ile çalışma saatleri 16 saatten 10.5 saate düşürüldü, çocuk işçilerin çalışması yasaklandı. Sarhoşluk kınanmaya başlanarak, içkinin yıkıcı ve zararlı etkilerinden bahsedilerek meyhaneler yavaş yavaş kapatıldı. Yalanlar ve sahtekarlıklar ayıplandı, doğruluk ve açık sözlülüğe her türlü onay verildi. Anlaşmazlıklar kavga ile değil, yöneticiye bildirilerek çözüldü. Herhangi bir din, mezhep veya grubun üstünlüğü yerine, inanç özgürlüğü ve hoşgörü aşılandı. Tüm bunların sonucunda, yabancı gördükleri Owen'a düşmanlıklar sonlanmaya ve güven duygusu hissedilmeye başlandı. Böylece, geri kalan reformların gerçekleştirmesi adına tüm güçlükler ortalıktan kayboldu.

Bunlara ek olarak, Owen, fabrikanın yakınına konutlar inşa etti böylece çalışanların işe gelip giderken yaşadıkları zaman kayıpları önlendi ve aileleri ile daha çok vakit geçirmeleri, düzenli bir hayata geçilmesi sağlandı. Çocuklara okuma, yazma ve aritmetik öğretildi. Çocuklar için okumak, mutluluk kaynağı ve zevk haline getirildi. Böylece, yeni yetişen nesil akılcı ve kuralcı bir toplumu oluşturacaktı.

ANALİZ VE DEĞERLENDİRME

Bir toplum düşünün ki; kötülükle beslenen, düzensizlik ve uyumsuzluğu kendine ilke edinen, ahlaksızlığı huy edinip, yolsuzluk ve hırsızlıkla yaşamını sürdüren, alkol, kavga ve cinayetleri günlük olaylarmış gibi gören... Peki, toplumu bu hale getiren yine toplumun ta kendisi olabilir miydi? Tüm bu kötülükler, birbirinden beslenerek toplum içerisinde daha da yayılırken, buna dur demek ve mutlu bir toplum yaratmak mümkün olabilir miydi? Gerçekten de tüm bu sefaletin, kötülüğün ve pislüğün arasından mutluluğa ulaşılabilir miydi? Mutluluk demişken, en çok da mutluluğu hak eden, çocuklardı. Sefaletle sınanan ve yarattıkları kötülüklerde yavaş yavaş boğulan toplumdan en başta onları uzaklaştırmalıydı ama bu mümkün müydü? Sosyalizmin öncülerinden Owen, eserinde tüm bu sorulara cevap aramıştır.

18. YY 'da James Watt tarafından İngiltere'de buhar ile çalışan makinelerin ortaya çıkması ile sanayide büyük bir devrim yaşanmış, eskiden evlerde üretim yapan işyeri sahipleri büyük fabrikalarda üretim yapmaya başlamış ve böylece daha fazla işgücüne ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Teknolojinin yarattığı bu köklü değişiklikler, yoksul köylülerin, kentlerin izbe yerlerine göçlerini arttırmış, kentlerde tüm düzen bozulmuş ve toplumun ahlakı derinden sarsılmıştır.

Owen, sömürünün, baskının, sefaletin ve aşağılanmanın olmadığı bir uyum dünyasını kurmanın mümkün olduğunu Lanark projesinde kanıtlamıştır. Owen, New Lanark 'ta kurmuş olduğu sistemi "Sosyalizm" olarak ifade etmiştir (Usta, 2016).

Owen'a göre; suç işleyen kişiler aslında gerçek suçlular değil, gerçek suçlular; kişinin içinde yetişmiş olduğu sistemdir. Ayrıca insanların karakterinde var olan suça eğilimi yok ettiğimizde, artık suç işlenmeyecektir.

Owen, çocukların kendi karakterlerinin oluşumlarından sorumlu olmadıklarını ve karakterlerinin toplum tarafında şekillendirildiğini, doğru bir eğitim alarak ve düzgün bir yaşam çevresi oluşturulduğu takdirde, ahlaki açıdan gelişmiş ve topluma faydalı bireyler olarak büyüyüp, gelişeceklerini ileri sürmüştür. Bu yaklaşımı ile Owen, John Locke'nin savunmuş olduğu Empirizm (deneycilik)'i desteklemiştir. Locke'a göre; insan zihninin boş bir levha olduğu ve bu levha deneyimler yoluyla doldurulmaktadır (Tan, 2011). Bu yaklaşımlara göre çocuğun karakteri, aldığı eğitim, bulunduğu çevre ve büyüdüğü ailenin tutumları ile gelişir. Owen'a göre çocuk daha iki yaşını doldurmadan, doğru ya da yanlış mizacı şekillenir ve bu yüzden eğitim almamış veya kötü eğitilmiş kişilerin çocuklarının karakterlerinin gelişimi oldukça hasarlıdır. Owen, yoksul ve çalışan sınıfın çocuklarının, iyi ve eğitilmiş ailelerin çocukları ile eşit olabilmesi adına birtakım yenilikler gerçekleştirmiştir. Çocukların yürümeye başladıkları andan itibaren vakit geçirebilecekleri bir park inşa etmiş ve bu parkta çocuklara iyi eğitim almış ve onları ahlaki açıdan geliştirecek uzmanlar görev almıştır. Peki insan doğduğunda gerçekten de zihni boş bir levha mıdır? Yoksa Sokrates'in savunduğu gibi her şeyin doğarken aslında beynimizde var olduğu ancak bunların bize hatırlatılması mı gerekir? (Özdemir, 2019) Günümüzde, Harvard Üniversitesi Psikoloji Profesörü olan Steven Pinker (2002), zihin boş bir sayfa olamaz, çünkü boş sayfalar hiçbir şey yapmaz" diyerek Locke ve Owen'ın yaklaşımına karşı çıkmıştır.

Ele alınması gereken bir diğer konu ise, Owen'ın "insan kendi mutluluğunu ancak etrafındaki herkesin mutluluğunu arttırarak sağlayabilir" görüşüdür. Owen, toplumun içinde bulunduğu pislik ve sefaletten kurtulmanın yolu olarak; bireylerin değil, toplumun

mutluluğunun ön plana alınması gerektiğini savunmuştur. Çocuklar için kurulan parklarda, çocuklara “arkadaşlarının mutluluğu için çalışmalısın” bilinci yerleştirilmekteydi. Günümüzde bu yaklaşım, elcil (alturistic) olarak adlandırılma ve çeşitli araştırmalara konu olmaktadır. Jonathan ve Freedman tarafından yapılan bir araştırmada elcil, özgecilik davranışı; herhangi bir biçimde ödüllendirme beklentisi olmaksızın, başkasına yardım etme davranışı olarak tanımlanmaktadır. Bu araştırmaya göre, ihtiyaç sahibi kişilere yardım eden ve bu türlü davranışlar gösterenlerin kendilerini gerçekten daha iyi hissettiklerini ve kendilerini iyi hissetmenin yardımseverliği artırdığını vurgulamışlardır (Topses, 2012).

Robert Owen, herhangi bir kötülüğü düzeltmek adına ceza verilmemesini, yapılan denetimler ve önleyici başka düzenlemeler ile suçun engelleneceğini savunmuştur. Bir suça meyilli olanların ise enerjilerini yasal ve yararlı konulara nasıl harcayacağı konusunda yönlendirilmesi, tehlike ve utanç duymadan namuslu yollarla kazandıklarından çok daha fazlasının elde edileceğini öğretmeyi savunmuştur. Ayrıca, çocuklar karakterlerini biçimlendirmek adına gittikleri kurumda, hiçbir ceza almadan eğitim ve öğretim görmektedir. Peki bir suçun cezasız kalması, sadece suçun zararlarının anlatılması gerçekten de suçun işlenmesini önlemekte miydi? Günümüzde yapılan araştırmalara göre, toplum içerisinde ödül ve ceza sisteminin olması, toplumu belli bir düzene sokacağı gibi, kişilerin karakterlerinin gelişimini de desteklemektedir (Güney, 2011). Ayrıca, psikologların belirttikleri üzere de ödül ve ceza sisteminin varlığı, çocuk gelişimi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Çocuk sorumluluğu olan bir şeyi yerine getirmediği zaman öncelikle onu uyarmak, sonra yaşına uygun olarak bedel ödetmek gerekmektedir (Semerci, 2005).

Öte yandan, esere yönetsel bir bakış açısı ile yaklaştığımızda, Owen’ın fabrikada yönetime geçmesi ile işçilerin bir kısmı yabancı gördükleri bir yönetici ile çalışmak istememekte, güven duymamakta ve gitgide gruplar arasındaki anlaşmazlıklar da artmaktaydı. Fakat, Owen almış olduğu kararlar ve yapmış olduğu farklı uygulamalar sayesinde, yeni bir düzeni oluşturmuş, kendisine duyulan güveni arttırmış ve çalışanlar arasında uyumu yakalamakta başarılı olmuştur. Bunu ilk olarak çalışanlarına güvenerek, onları çalışkan olduklarına inandırarak ve eğitime katıldıkları takdirde uyuşmazlıkların ortadan kalkacağına ikna ederek başarmıştır. Owen’ın o yıllarda fabrika çalışanlarına karşı uygulamış olduğu bu yönetim yaklaşımı, günümüzde Pygmalion etkisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Pygmalion etkisine göre; kişi karşı taraftan neyi bekliyor ise onun gerçekleşme olasılığı yüksektir. Başka bir deyişle, astlarından beklentisinin yüksek olduğunu her fırsatta dile getiren yöneticiler, çalışanlarını gerçekten de başarıya sürüklemektedir (Eden, 1992). Bu durumun tam tersi de mümkündür. Bu da karşımıza Golem etkisi olarak çıkmaktadır. Yöneticilerin astlarına güvenmediği ve düşük beklenti içerisinde olduğu zamanlarda, Golem etkisi oluşturarak performans üzerinde de düşüşe neden olmaktadır (Rowe & O’Brien, 2002). Owen, henüz 19.YY başlarında bunu fark ederek, çalışanlarında Pygmalion etkisine neden olacak bir davranış sergilemiştir.

Son olarak eser dil ve üslup bakımından değerlendirilirse, eserin orijinal dili İngilizcedir ve Türkçe ’ye Doğan Şahiner tarafından tercüme edilmiştir. Eser hem akademik çevre hem de toplumun her kesimi için anlaşılabilir, açık bir dil ile yazılmıştır.

SONUÇ

Bu eserde, Robert Owen'ın ileri sürmüş olduğu anlayış ile Taylor'ın yönetim anlayışının birbirine benzerliği dikkat çekmektedir. Taylor'a göre yönetimin temelinde kanunlar, kurallar ve ilkeler vardır. Bu düzenlenen kanunlar ve kurallar ile birlikte yapılan işin, işi yaparken kullanılan araç ve gereçlerin standartlaştırılması ve zaman enstitülerinin kurulması, en önemlisi ise çalışanların bilimsel yol ile seçilmesi ve işleri bölümlere ayırarak işlerinde uzmanlaşmayı sağlamak amaçlanmaktadır. Owen'da bu anlayışa benzer bir şekilde çocuk işçilerin öncelikle eğitim alması için okullar inşa ederek, çocuklar ancak yeterli eğitimi aldıktan sonra işyerinde çalışmaya başlamaları gerektiğini savunmuştur.

Yazar, çalışanların sadece fizyolojik varlıklar değil, aynı zamanda sosyal varlıklar olduğunu ve birbirleri ile iyi geçinerek de ahlaklı bir toplum oluşturulacağından bahsetmiştir. Bu konuda ise Owen'ın klasik yönetim anlayışındansa, neoklasik yaklaşıma daha yakın olduğundan bahsedilebilir. Ayrıca, neoklasik yönetim anlayışında öncelik; çalışanı tanımak, çalışanı anlamak ve çalışanı motive etmenin yollarını aramaktır. (Dalay, 2013) Owen'da bu anlayışa benzer olarak, çalışanların motive edilmesinin oldukça önemli olduğunu savunmuş ve bunu desteklemek içinde çalışanların maaşları oldukça yüksek tutulmuş, çalışma saatlerini azaltılmış ve evlerinde daha çok vakit geçirmek adına fabrika alanına lojmanlar inşa edilmiştir. Personelin eğitimi, çalışanların motivasyonu, çalışma saatlerinin düzenlenmesi, tüm bunların sonucu olarak performansın artması ile karlılığın artması gibi Owen'ın o dönemde ortaya koymuş olduğu bu yaklaşımlar, günümüz yönetim alanında, özellikle de İnsan Kaynakları Yönetimi alanında hala güncel konular arasında yer almaktadır.

Eser, yazıldığı dönem itibari ile günümüzden farklı politik, ekonomik ve teknolojik özellikler içermektedir. Buna rağmen eser, bahsedilen birçok uygulama ve yöntem ile günümüz işverenlerine bilgi verme ve yol gösterme özelliğine sahiptir. Bunun yanında, eserin yazılmış olduğu dönem ile günümüz, sosyal açıdan da farklılıklar göstermektedir. Owen tarafından vurgulanan, akılcı toplumun oluşturulabilmesi adına gerekli olan birtakım uygulamaların günümüz işletmelerine birebir uyarlanması oldukça güç gözükmemektedir. Bu nedenle, 1930'larda ortaya çıkan 'insan ilişkileri' yaklaşımıyla değer kazanmış olan Owenizm kavramının, temel olarak alınıp, günümüz koşullarına ve şartlarına uyarlanarak işletmelere uygulanması daha akılcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Dalay, I. (2013). [Http://İsmaildalay.Blogspot.Com/2013/11/Neoklasik-Davranssal-Yonetim-Teorileri.Html](http://ismaildalay.blogspot.com/2013/11/Neoklasik-Davranssal-Yonetim-Teorileri.html) Adresinden Erişildi.
- Eden, D. (1992). Leadership and Expectations: Pygmalion Effects and Other Self- Fulfilling Prophecies in Organizations. *The Leadership Quarterly*, 3(4), 271- 305.
- Güney, S. (2011). *Örgütsel Davranış*, İstanbul: Nobel Yayınları
- Owen, R. (1995). *Yeni Toplum Görüşü*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Özdemir, S. (2019). *Teknolojinin Soğukluğundan İnsanın Sıcaklığına*, İstanbul: Yalın Yayıncılık

- Pinker, S. (2002). Boş Levha: İnsan Doğasının Modern İnkârı, New York, Viking
- Rowe, W. G., & O'Brien, J. (2002). The Role of Golem, Pygmalion, and Galatea Effects on Opportunistic Behavior in the Classroom. *Journal of Management Education*, 26(6), 612-628.
- Semerci, B. (2005). Ceza-Ödül Sistemi ve Çocuk.
https://www.sabah.com.tr/gunaydin/yazarlar/bsemerci/2005/06/27/ceza-odul_sistemi_ve_cocuk adresinden erişildi. (Erişim Tarihi 15 Ekim 2019).
- Tan N. (2011). Doğuştan İdeler Bağlamında Locke ve Leibniz. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(1): 189-198
- Topses, G. (2012). El Severlik (Alturizm) ve Benseverlik (Egoizm) Ölçeği ile İlgili Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması *International Journal Of New Trends İn Arts, Sports & Science Education*, 1(2)
- Usta, S. (2016). Sosyalizmin Öncülerinden Robert Owen'ın Bilinmeyenleri.
<https://www.odatv.com/sosyalizmin-onculerinden-robert-owenin-bilinmeyenleri-0805161200.html> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi 09 Ekim 2019).